

Megemlékezés Károly Sándorról

Büky László

SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék

*Elhangzott
az Újdonságok a szemantikai és a pragmatikai kutatásokban címmel
a Szegedi Egyetemen 2014. április 11-én megrendezett konferencián*

Hölgyeim és uraim, tisztelt kolleginák, kollégák!

A most kezdődő tudományos konferencia Károly Sándor emlékének van szentelve, ő immár 20 esztendeje nincs közöttünk. Ennyi idő múltán már sokaknak csupán valamilyen szakirodalmi adattal kapcsolatos csupán a neve, ezért is vetítettük arcképét most mindnyájunk elé.

Károly Sándor a szegedi egyetemen tanult. Klemm Antaltól kért – Sík Sándor bűvköréből kilépő irodalmárként – doktori értekezéséhez témát (*A Jókai-kódex mondattana*, 1947). A nyelvészethez ennek a diszciplinának a kutató személyiségét kirekesztő eljárás módjai vonzották, szemben az irodalomtudomány olykor ma is meglevő személyességével. E vonzódását az újgrammatikus iskola utóhatásának a magyar nyelvészetben mutatkozó hagyománya alakította, az *Igenévrendszerünk a*

kódexirodalom első szakaszában (1956) című kandidátusi értekezése ezt tanúsítja. Később érdeklődése mindjobban a nyelv rendszerszerűségének kérdései felé, a nyelvi eszközök mellett a rendszert eredményező, működtető szabályok kutatása felé fordul. Ezt az érdeklődést gyümölcsözteti *Az értelmező és az értelmezői mondat a magyarban* (1958), és bizonyos mértékben *A Bécsi Kódex nyelvtana szótárszerű feldolgozásban* (1965), amint ezt ebben a művében jelzi is.

A nyelv rendszerként való szemléletéhez adott megerősítést Károly Sándornak a strukturalizmus. A strukturalista-generativista módszerrel végzett kutatásainak fémjele az *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* VI. kötete (1969), amelyet részben írt és szerkesztett, amely alapolvasmánnyá vált, s amelyet bő húsz évig nem követett hasonló színvonalú grammatikai kötet.

Aki az irodalom felől indul a nyelvészethez, általában azzal marad hű az irodalomhoz, hogy gyakran von kutatásába szépirodalmi jellegű szövegeket. Az illetén nyelvész-kutató lépten-nyomon szembesül jelentéstani kérdésekkel. Egyebek mellett ez is vezette Károly Sándort arra, hogy megírja az *Általános és magyar jelentéstán*-át (1970), amely a négy évtizeddel korábbi Gombocz-jelentéstán után a nemzetközi és a hazai eredmények alkotó összegzése. A mű tíz év múltán Olaszországban is megjelent, az egyetemes nyelvtudománybeli értékét e tény mindennél jobban jelzi. Az elméleti jelentéstánt követte a gyakorlat: a *Régi magyar glosszárium* (1984, társszerkesztő: Berrár Jolán), ennek nem csupán a több tekintetben új szerkesztési elvei és módszerei, hanem sok más mellett a szócikkeknek a jelentés szempontjából való minősítése is Károly Sándor munkája.

Csaknem természetes, hogy a jelentéstannal való foglalkozás Károly Sándort elvezette az éppen bontakozó szöveg-tani kutatásokhoz, illetőleg a kommunikációs szemlélethez, amelyhez már 1938-ban vonzotta Karácsony Sándornak társaslélektani megalapozottságú magyar nyelvtana. Az e tudományterületeken kidolgozott tanulmányaihoz – példaképp: *A szöveg és a jelentés szerepe kommunikációs szemléletű törekvéseinkben* (1979); *Mondat és megnyilatkozás* (1980–1981) – méltán csatlakozik az a maga nemében úttörő könyvfejezet, amelyet *A magyar nyelv történeti nyelvtana* számára írt, és amely már elhunyt után jelent meg: *Kései ómagyar kori emlékek szöveggrammatikája* (1995). (Egyébként e történeti grammatika első kötetében lévő, a legkorábbi szövegemlékekről szóló szöveggrammatikai rész, mondanom sem kell, az ő módszere alapján készült, erre azonban a kötet-szerkesztő nem utal, nem itt van a helye elmondani, miért.)

A nyelv hétköznapi élete, az anyanyelvi műveltség és a nyelvművelés szintén foglalkoztatta Károly Sándort. Tudta és hangoztatta, hogy „a nyelvműveléshez elengedhetetlen az alapos, általános és konkrét nyelvészeti műveltség”, s hogy a nyelvművelés addig nem mutathat föl eredményeket, amíg ki van szakítva „az emberré nevelés nagy humánus feladatköréből”, amíg csupán abból él, amit a nyelvtudomány létrehozott, amíg „nem dolgozza ki a nyelvi értékelés tudományát” (Károly 1978).

Nyelvésszé, tudóssá és emberré alakulását a Kruzsok asztaltársaságnak kiemelkedő egyéniségei is alakították (Pais Dezső, Bárczi Géa, Kniezsa István és mások), mint erről több helyütt maga ír – idézzük Pais tanár urat a bizalmas szóra – „Sanyicsek”. A múlt tudósai közül Simonyi Zsigmond és Gombocz Zoltán, Wundt és de Saussure, továbbá nem utolsóként Karácsony Sándor, akit azokban időkben is megemlít, amikor ez az említett korszak hivatalossága szemében nem volt ildomos.

Károly Sándor negyedszáz évét az MTA Nyelvtudományi Intézetében dolgozott, majd a szegedi egyetemen volt professzor. Ebben az időben, amely hazánkban az ún. szocializmus építése folytán ugyancsak ember- és jellempróbáló volt, mindnyájan tudjuk, a tudomány kertjét művelte, amint publikációs jegyzéke bizonyítja, s e művelkedéshez és e közben nem használta a napi politika karriert érlelő trageáját. Némely fordulatok Károly professzor életútján, munkahelyi beosztásában, illetőleg munkahely-változásában esetenként alig, ha ezzel nem magyarázhatók...

A jelen tudományos ülés előzményének tekinthető az a konferenciasorozat, amelyet Maleczki Mártával indítottunk 1993. április 29-én (*A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei*, I–VII.). Ekkoriban Károly Sándor már ritkábban vonatozott a fővárosból Szegedre, de a konferencia kezdete előtt egyszer csak benyitott egyetemi szobámba. „Nahát, eljöttél...” – mondtam örvendezve. „Persze, ilyen még nem volt” – válaszolta. Ha rátekinünk arcképére, úgy vehetjük a jelen szemantikai–pragmatikai konferenciára is eljött egy Budapestnél is távolabbi helyről.

*

- Büky Béla 1994. Károly Sándor (1920–1994). *Magyar Nyelvőr* 90:369–370.
- Büky László 1991. Károly Sándor hetvenéves. *Magyar Nyelvőr* 115:153–155.
- Büky László 1994a. Károly Sándor. In Péter László (szerk.) *Új magyar irodalmi lexikon* Vol. II. Budapest: Akadémiai Kiadó. 971–972.
- Büky László 1994b. Ma temetik Károly Sándort. *Magyar Nemzet* 1994. február 11. 10.
- Büky László 1999. Károly Sándorról. In Bolla Kálmán (szerk.) *Károly Sándor (1920–1994)*. (Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások 27). Budapest: ELTE Fonetikai Tanszék. 23–24.
- Károly Sándor 1978. Anyanyelvi műveltségünk helyzete és a nyelvművelés. *Kortárs* 22:143–148.
- Károly Sándor 1999. Károly Sándor vallomása pályájáról. In Bolla Kálmán (szerk.) *Károly Sándor (1920–1994)*. (Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások 27). Budapest: ELTE Fonetikai Tanszék. 23–24.
- Majoros Beáta 1999. Károly Sándor írásaink bibliográfiája. In Bolla Kálmán (szerk.) *Károly Sándor (1920–1994)*. (Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások 27). Budapest: ELTE Fonetikai Tanszék. 7–22.
- Péter Mihály 1991. Károly Sándor hetvenéves. *Magyar Nyelv* 87:249–251.
- Takáts Károlyné 1985–1986. Károly Sándor munkássága 1947–1985-ig. *Néprajz és Nyelvtudomány* 29–30:9–85.

A szerzőről

Büky László tudományos kutatásai a leíró nyelvtanra, a magyar nyelvtörténetre, a szemiotikára, a szemantikára, a textológiára, a stílisztikára és a nyelvművelésre irányulnak. Tanulmányozta Füst Milán és Karinthy Frigyes költői nyelvét a metaforahasználat szempontjából, az előbbiét szövegmondattani szempontból is. Egyebek mellett Weöres Sándor költői nyelvről is több tanulmánya van.

Elérhetősége: buky@hung.u-szeged.hu